National Library of Israel

Davar - דבר, 02.01.1959, page 5

מוסף לספרות ולאמנות

יעקב לרנר

(ארבעים שנה לפטירתו)

מאת י. ליכטנבאום

צעיר לימים מת יעקב לרנר, בטרם מלאו לו ארבעים שנים תמימות, אך הופעתו בספרות העברית היתה מאוחרת לגבי גילם של שאר המשוררים העברים בתקופתו והוא לא נצטרף לפמלית המשוררים הצעירים בדור שלאחר ביאליק, כפיכמן, שמעוני, שניאור. על סף גיל השלושים החל לפרסם את שיריו בקובצי „ספרות" ו„רשפים" שהעריכת דויד פרישמאן, שירים, שגילו בגרות לשונית מפליאה. שני כרחות השפיעו על שירת לרנר מן ההוץ: שירת ביאליק והאווירה הרומאנטית של השירה הרוסית הקלאסית והפסיבדוקלאסית, שירת פושקין, לרמונטוב, מאיקוב, פולונסקי. אין הוא בן־הדור מבחינת מגמות מסויימות, אבל בתנאים הכבולבלים של שירת זמננו יש כאן מן העמידה הנאמנה על מסורת הצורה הביטוי. שירה זו, העומדת מעבר למאורעות הזמן, יש בה בכל זאת מצביון הדור.

שירי יעקב לרנר אין בהם צעירות, ומשום כך אין בהם גם מן הבוסר, מן הרעננות הפיוטית של הלב. כל הרגשה כאילו צללה כאן בעימק הרפלכסיה. השירה שם את ניצת הרעננות ומשהו מן האבסטראקציה האפורה רבק בה. כבר שמות השירים כשלעצמם מעידים על תוכנם: „מגינות התוהו", „בסתיו", „מתוך שעמום", „בסנוורים", „תוהו", „ערער". השירים הללו מלאים קובלנות מרות כל כך, עד כי יש ותדמה, אשר אין זאת כי אם קפוא יקפא בקרבו האדם, אשר עינו מביטה ככה בהוויה, אם כי תלונתו היא גם חייו וצליל נשמתו. וכה ישיר לרנר בשירו „אח לצרה":

קַר וְאוֹבֵד הוּא הָעֲרָעָר
בְּצֵרָבָה הַנִּרְדֶּמֶת.
אַתָּה אָחִי, בֶּן־יְשִׁימוֹן,
סֵמֶל־נֶצֶח שֶׁל הַדְּמָמָה!

הַן כָּרַתְנוּ בְּרִית שֶׁל אַחֲוָה,
וְהַמִּדְבָּר — אָב לְשֶׁגֶּינוּ;
שֶׁגֶּינוּ תּוֹהִים וְלֹא נֵדַע
מָה אֲנַחְנוּ, מַה חַיֵּינוּ.

יוֹם עֲרָפֶל אֶחָד אָרוֹ
מַחַת בְּנַפֵּי שַׁחַק עָכִיר — — —

כל ליריקה מגיעה עד קצה גבול היסורין ואין בכוחה להשתחרר מן הסועקה, מן הצער הכרוך בהרגשות. כל ליריקה יש בה מרוח הקינה תמיד. כי שיר הנהו בבחינת אלגיה. אף רגש החרוות של המשורר איננו נטול געגועים ועצבות. ואולם חזון הבלהות, ששירת לרנר רצופה בו מראש ועד סוף, אשר שקוע שקע בו המשורר לאין מוצא ולאין מרפא, ויישומו הוא זה המבריח את מרבית בתי־חשיו שלו: המשורר אינו גואל את האדם הסובל, אף לא את הקורא הסובל עמו. שירים אלה, המלאים את נטל הדממה של הוויה־לא־הוויה, משולים לילה כבד, מציק, האוסר באזיקים גם את ריחות אפרחים, ואין נשמת רוח אשר תתירם. מתוך שירים אלה חולך ומתפשט כמין לחץ על נשמת המקבל, חסרה הפדות, המחוללת את ההוויה השירית הנאמנת. כחוויה שירית מסויימת.

אכן, שירה זו, שירת היתמות, הבדידות, הערירות, שכולה צלילי נהי, כולה שירת חיים כבדה, לא־רוחמה, מקיפה עולם מיוחד, אם לא לפי חיתוך הניב, לפי עוצם הביטוי, הרי על כל פנים לפי ההתמדה הפיוטית המשוקעת בה, זה פרי עמל הנפש. שירת לרנר ברגשיה הטובים והטיפוסיים ביותר חדורה נפשיות ופשטות לוקחת־לב; התנודות בין החולין והנשגב, בין המציאות והחזון (מן המגולות הביאליקאיות) כבר מתגלות באותו קו מופלא ומרשך, שהשירה גדלה אצלו ישר מתוך הפרוזה — לעיני הקורא. בספרות המובלות של רגש ודמיון הוא נוגע בעוז ובאמונה בדברים ממשיים, יומיומיים, ומגעים אלה, שלטון זה של הכשרון נותנים לו זכויות בלתי־אמצעיות לפיוטיות.

*

לא השירים הלירים — אם כי מצויים ביניהם שלמי ניב ורגש, כגון „שתיל בית", „מחזיונות הנזירים", „עם מנחת ערב" וכדומה — משמשים דפוס לסגולות יקרות אלו, אלא שיריו האפיים דווקא, שבהם מתגלה עולם הממש בכל גילויו הנוהר והקודר. מן הכרך, מקור השיעמום והעיצבון, השכול והיתמות למשורר, הוא מוליכנו אל השדה הגלוי, הפתוח למרחב, גם הפואימות „תעלולים" ו„בגויים", גם האפוס ההכסאמטרי „ביערי פולטיה" גדושים תיאורי נוף, הימנוני שדה. קטעי ניר ויער הרסבעו כאן בכוח פלאסטי רב, ברישום בולט. שוב, אין המשורר מבורח מן העולם, אדרבא, על רקע הטבע, הוא מתאר את המיה לב האדם, ששונות פשוטים ויגונות פשוטים. אבל אין הפשטות הזאת חסרה גם את רטט הנשמה הכמוס. המציאות אינה נטולת הזיה לחלוטין. שירת הערני המצלצלת בעגמה אצל משוררנו, עגמת השכול הלקוחה מתוך נפשו הוא, מתוך חלך־רוחו הוא, היא מעין אפיפיאה על משכנות החיים הדלים, העלובים, כי „רב השממון, פלחי, בערבות פולסיה הזעומה". אבל אין בה באפיפיאת הקדרות הזאת מן המאור הביאליקי, הבוקע גם ממפלשי מהשכים, ברם, בפואימות אלו, המצטיינות בלשון מצומצמת, מטוגנת, שהמשורר יודע לשלוט בה ולשעבדה לרעיון השירי, הריהו מתגלה כאפיקן־הסתכלותי היוצר מחדש קטעי חיים ופרטים ויודע להדליקם בזוהר של דראמתיות פיוטית. במיסב הדפים האפיים והליריים של פואימות אלו מבליחים אורות של מרץ אמנותי וברגעים כגון אלה משתפכים חרוזיו בניאות ובמלוא הצליל.

יעקב לרנר

מזיגה של ליריקה ואפיקה, שיש בה מקצב של תנועה ומן העוז והצמצום גם יחד, אתה מוצא בשירת־הברבור של לרנר „פיח־פיח". בו, בשיר־מסע זה, סוד האספקלריה העצמית של המשורר. ההווייה כולה נראית כאן מבעד למשקפת ערבית בכל אמיתה האובייקטיבית, הסמלית. נשמת המסע, ה„טש ומקפל מילי מילין", ניתנת בצורה ודמות. העולם הוא בתנועה, משאיר את עקבותיו במרחב, נעשה נוף, תמונה, חלום. הריהמוס עובר לחזון, למראה, המרחב והזמן והמשורר גופו נישאים פה על גלי קצב של רקע הערלם המתנועע —

פִּיחַ־פִּיחַ... מִי מַגִּיחַ?
הוּא הַנָּחָשׁ הַבָּרִיחַ
דּוֹרֵךְ יָנוּז וְשׁוֹאֵף חֵמָה
דֶּרֶךְ גַּיְא וְדֶרֶךְ שְׂדֵמָה;
דּוֹרֵךְ עֹז וְשׁוֹרֵק שְׂרִיקָה
עַד לְאַפְסֵי כָּל הַבִּקְעָה;
סוּרוּ, סוּרוּ, דֶּרֶךְ פָּנוּ!
חוֹתֵם נִרְדָּם הַקַּיִץ: מָנוּ?
וּבְחִפָּזוֹן וְחַלְחָלָה
קָם וַיִּבְרַח הָלְאָה, הָלְאָה,
וְאַחֲרֵיהוּ כָּל הַסְּבִיבָה:
כֹּר וְגַיְא וְגִבְעָה —

כאן השתחרר לחלוטין מן ההשפעה הביאליקאית והגיע לידי ביטוי עצמיי שלם. גם כאן הצורה אינה עלילה, אלא שיה לירי, תיאורי. שפת השיר אינה מוחשית אף לא נטולת מטע. בקצב שקול היא מרחפת בין תנועה ודמו. כאן מתעלית הליריקה מקרקע העצבות אל יופי נפשי, מילוזי. אכן, ארוזים שכאלה אין לכתוב בלי כשרון וסת והשקפת־עולם.

אזכרות לאברהם ברץ ורוזה ליכטנשטיין

בימים אלו מלאו שש שנים לפטירתו של השחקן אברהם ברץ ושלוש שנים לפטירתה של רוזה ליכטנשטיין.

אברהם ברץ זכור בדמויות העממיות הרבות שהעלה, בהומור הדק שלו ומשחקו העדין. היה מראשוני „הבימה" ואף ביים בתיאטרון כמה הצגות.

רוזה ליכטנשטיין הופיעה עשרות עשרות שנים על במות גרמניה ותפסה שם מקום חשוב. עלתה לארץ בשנות השלושים. שיחקה ב„המטאסא", הצטרפה ל„קאמרי" מיד עם היווסדו והרסיפה הרבה מנסיונה לשחקנים הצעירים שהופיעו לראשונה בציבור בתיאטרון.

מחזה שוויצי ב„הבימה"

„בידרמן", קומדיה מאת המחזאי השוויצי מקס פריש, נתקבלה להצגה ב„הבימה". יתרגם נתן זך, הבמאי — שרגא פרידמן. המחזה, שהוא סאטירה על הדקטאטורות ויחסן לאדם הקטן, זכה להצלחה רבה בציריך והוצג השנה בפסטיבאל התיאטרון הבינלאומי בפאריז.